

Mehmonxona xo'jaligi korxonalarida iqtisodiy risklarni boshqarish.

**Управление экономическими рисками на гостиничных
предприятиях.**

Management of economic risks in hotel enterprises

Asqarova Lobarhon Usmanjanovna

*Andijon Qishloq xo'jalik va agrotexnologiyalar instituti
tayanch doktoranti*

***Аннотация:** Мақолада Mehmonxona biznesidagi iqtisodiy risklar, va u bilan bogliq bo'lgan Tashqi muhit omillarini shakllari kўриб чиқилган.*

***Аннотация:** В статье рассматриваются экономические риски в гостиничном бизнесе, а также формы внешних факторов среды, связанных с ним.*

***Abstract:** The article examines economic risks in the hotel business, and forms of external environmental factors related to it.*

***Калит сўзлар:** iqtisodiy risklar, o'zgarishi xavf darajasi, boshqaruv riski shakllari, iqtisodiy tizimlar ierarxiyasi, bandlik darajasi.*

***Ключевые слова:** экономические риски, уровень риска изменений, формы управленческого риска, иерархия экономических систем, уровень занятости.*

***Key words:** economic risks, level of risk of change, forms of management risk, hierarchy of economic systems, level of employment.*

Mehmonxona biznesidagi iqtisodiy risklar, ayniqsa, mehmonxona sanoati jahon turizm sanoatiga yuqori darajada integratsiyalashgan Ozbekiston iqtisodiyotining bir qismi ekanligi bilan bog'liq. Operatsion, moliyaviy va marketing faoliyati bilan belgilanadigan tashqi muhit omillarining yaxshi yoki yomonligi, shuningdek mehmonxonaning ichki ish sharoitlarining o'zgarishi xavf darajasiga bevosita ta'sir qiladi. Ushbu xavf mehmonxonaning moliyaviy

barqarorligining to'lov qobiliyatini yo'qotishigacha pasayishi bilan bog'liq bo'lgan moliyaviy risk shaklida, mehmonxonaning operatsion faoliyatining buzilishida ifodalangan boshqaruv riski shakllari., shuningdek, boshqa holatlarda namoyon bo'lishi mumkin. Tashqi muhit omillari iqtisodiy xavflarning rivojlanishiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Hozirgi vaqtda tashqi muhitning asosiy omillaridan biri pandemiya oqibatlarining ta'siri, shuningdek, iqtisodiy tizimlar ierarxiasining turli darajalarida amalga oshirilgan ushbu oqibatlarni bartaraf etish usullari bo'lib qolmoqda. Mehmonxona biznesi iqtisodiyotning pandemiya ta'sirini oxirgilardan biri bo'lgan sektoridir. Bunday kechikkan reaksiya pandemiya boshlanishi bilan birinchi navbatda moliyaviy kompaniyalar va tashkilotlar zarar ko'rgani, keyin esa iqtisodiyotning real sektoridagi firmalarning salbiy oqibatlarini boshdan kechirishi kerakligi bilan izohlanadi. Biroq, ro'yxatga olingan kompaniyalar o'z byudjetlariga o'zgartirishlar kiritmaguncha va xizmat safarlari va xizmat safarlari chastotasini tubdan kamaytirmaguncha, mehmonxona biznesi tashkilotlari eski narx siyosatini davom ettirishi va ko'rsatilayotgan xizmatlar hajmi va foydaning sezilarli darajada qisqarishini vaqtincha oldini olishlari mumkin. Shunday qilib, sodir bo'lgan pandemiya paytida zarba moliyaviy sektorga tushdi, keyin energetika sanoati zarar ko'rdi, transport, restoran biznesi, sport sanoatida pasayish boshlandi. Pandemiyaning mehmonxona biznesi korxonalarini to'liq his qila boshladi. Natijada, pandemiya 2021 yilda mehmonxona biznesi korxonalarini daromadlarining sezilarli darajada pasayishiga olib keldi. Shu bilan birga, kapitalning yuqori qiymati va rivojlanish loyihalarini moliyalashtirishning qisqarishi yangi mehmonxonalar qurilishining deyarli to'liq to'xtab qolishiga olib keldi. Nashr etilgan ma'lumotlarga ko'ra, 2021 yilda O'zbekistonda ham, dunyoning deyarli barcha mamlakatlarida ham yo'lovchi tashish sezilarli darajada kamaydi. Pandemiyaning salbiy ta'siri sabab bo'lgan bu fakt mehmonxona majmuasining bandlik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Masalan, O'zbekistondagi mehmonxonalar uchun xonalarni egallashning qisqarishi va turar joyning o'rtacha narxining pasayishining salbiy ta'siri har bir xona uchun

o'rtacha daromadning umumiy kamayishiga olib keldi - 100 AQSh dollaridan deyarli yarmiga (-48%) 2021 yilda 2022 yilda 50 AQSH dollarini tashkil etdi. Natijada ko'pchilik mehmonxona operatorlari 2021 yil davomida xarajatlarni optimallashtirish va talabni rag'batlantirish uchun qo'shimcha choralar ko'rishga majbur bo'ldilar. Hozirgi bosqichda iqtisodiy risklarni kamaytirish va mehmonxona xizmatlariga bo'lgan talabni rag'batlantirish uchun iqtisodiy vositalar (taklif etilayotgan xizmatlar paketini farqlash, moslashuvchan narx siyosati) bilan bir qatorda mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini doimiy ravishda oshirish, mavjud xizmatlarni modernizatsiya qilish zarur. mehmonxona xizmatlari uchun standartlar.

Mehmonxona xo'jaligi korxonalarida iqtisodiy risklarni boshqarish masalalarini o'rganish, mehmonxona xizmatlariga xos bo'lgan ushbu turdagi risklarning xususiyatlarini aniqlash bilan bog'liq ko'plab nazariy va uslubiy masalalar to'liq o'rganilmagan va bir qator qoidalar munozarali. Mehmonxona biznesi samaradorligini oshirishga qaratilgan iqtisodiy tavakkalchiliklarni boshqarish mexanizmini ilmiy izlash va amaliyotda ishlab chiqish, ayniqsa, muhim ahamiyatga ega. Mehmonxona biznesidagi iqtisodiy risklarni o'rganish va ularni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy asoslarini ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish quyidagi vazifalarni hal qilishni taqozo etadi:

- iqtisodiy risklar muammosining nazariy va uslubiy asoslarini o'rganish;
- mehmonxona biznesidagi iqtisodiy risklar tushunchasini asoslash;
- O'zbekiston va viloyatlardagi mehmonxona biznesining holatini tahlil qilish;
- mehmonxona biznesidagi iqtisodiy risklarga ichki va tashqi muhit omillarining ta'sirini baholash;
- mehmonxona xo'jaligi korxonalarini strategik rejalashtirishda iqtisodiy risklarni hisobga olish mezonlarini shakllantirish;
- mehmonxona biznesidagi iqtisodiy risklarni aniqlash uchun balanslangan ko'rsatkichlar tizimi tizimini qo'llash;

- mehmonxona biznesida iqtisodiy risklarni kamaytirish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish.

- tashqi muhit omillari va mehmonxona xo'jaligi korxonalarining ichki sharoitlarini hisobga olish zarurati aniqlandi, bu esa korxonada faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan operatsion, moliyaviy va marketing faoliyatini amalga oshirish bilan belgilanadi. Iqtisodiy xavf darajasi; iqtisodiy risklar paydo bo'lishining nazariy asoslari ishlab chiqildi va mehmonxona xo'jaligida iqtisodiy risklar tushunchasi asoslandi.

O'zbekistondagi mehmonxonalar tarkibida kichik mehmonxona sektorining rivojlanmaganligidan iborat nomutanosibliklar aniqlangan. Rivojlangan infratuzilma va maqbul narx siyosati tufayli biznes mijozlar uchun eng ko'p ma'qullanadigan o'rta va yuqori sig'imdagi mehmonxonalarning ustunligi, tashqi va ichki muhit omillarining mehmonxona biznesi risklariga ta'siri aniqlandi. Moliyaviy-iqtisodiy inqiroz oqibatlarini kamaytirish uchun moslashuvchan narx siyosatini joriy etish, taklif etilayotgan xizmatlarni farqlash zarurligi isbotlandi. Mehmonxonalar, xizmat ko'rsatish va sifatini oshirish, mehmonxona xizmatlari ko'rsatishning amaldagi standartlarini modernizatsiya qilish, axborot texnologiyalaridan foydalanish sohasini optimallashtirish; ichki ishbiarmonlik muhiti bilan bog'liq xavflarni kamaytirish bo'yicha yo'nalishlar ishlab chiqilgan. Mehmonxona boshqaruvi sifatini oshirish, xodimlar xavfsizligini ta'minlash va kadrlar zaxirasini yaratish; mehmonxona biznes jarayonlarini tashkil etishni takomillashtirish; yangi mehmonxona yaratish yoki faoliyat yuritayotgan mehmonxona faoliyatini takomillashtirishda strategik rejalashtirishda iqtisodiy risklarni hisobga olish mezonlari shakllantirildi.

Iqtisodiy, axborot texnologiyalari, tashkiliy, mintaqaviy, mehmonxona biznesining biznes konsepsiyasi ishlab chiqildi, shu jumladan xavflarning asosiy turlari tasnifi va ularni baholash mezonlari, shuningdek mehmonxona biznesida iqtisodiy risklarni boshqarishning umumiy algoritmi, mehmonxona biznesidagi iqtisodiy risklarni aniqlash uchun balanslangan ko'rsatkichlar tizimi, tizimini moslashtirish asosida ishlab chiqilgan mehmonxona korxonasining biznes

jarayonlarini takomillashtirish konsepsiyasi taklif etildi. Moliya, marketing, ichki biznes-jarayonlar, kadrlar tayyorlash va o'sish bo'yicha balanslashtirilgan ko'rsatkichlar tizimi tizimining asosiy prognozlarini shakllantirildi.

Mehmonxonaning joylashuvi, moddiy-texnik bazasining holati, xizmat ko'rsatish klassi va mehmonxona xizmatlari ko'lami bo'yicha o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash uchun mehmonxona tomonidan taklif etilayotgan 9 ta xizmatni farqlash zarurligi isbotlangan. Doimiy mehmonlarni taqdirlash dasturi ishlab chiqilgan. Mehmonxona biznesida iqtisodiy risklarni kamaytirish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, ular mehmonxona xizmatlari sifati va barqarorligini oshirishga qaratilgan, shu jumladan marketing faoliyati va mijozlar bilan o'zaro munosabatlar, moliyaviy faoliyat uchun sifat menejmenti chora-tadbirlari samaradorligini tavsiflovchi mezonlarning kompleks tizim, operativ faoliyat va kadrlar siyosati, mehmonxona biznesi samaradorligini oshirish yo'nalishlari tizimlashtirildi.

Shuni ta'kidlash kerakki, "xavf" toifasi va nazariy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladigan "noaniqlik" toifasi bir-biri bilan chambarchas bog'liq va shuning uchun tegishli atamalar ko'pincha sinonim sifatida bir-birining o'rnida ishlatiladi. Biroq, tavakkalchilik ma'lumotlarning etarli emasligi sharoitida, noaniqlik sharoitida qaror qabul qilishga majbur qiladi va noaniqlikning paydo bo'lishi shartlari hamma uchun bir xil va ob'ektiv mavjud. Iqtisodiy risklar muammolariga bag'ishlangan ilmiy nashrlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, tadqiqotchilar o'rtasida "iqtisodiy xavf" tushunchasining umumiy qabul qilingan, tasdiqlangan ta'rifi va xavfning mohiyatini bir ma'noda tushunish hali ham mavjud emas. Eng keng tarqalgan ta'rif - bu xavf noaniqlik sharoitida qaror qabul qilish zaruratidan kelib chiqadigan yo'qotishlar ehtimoli sifatida qaraladi. Shuningdek, tavakkalchilik bozor sharoitida iqtisodiy boshqaruvning tizimli xususiyati ekanligini ta'kidlash zarur. Shu sababli, xavfni aniqlash va uning mumkin bo'lgan oqibatlarini hisobga olish kompaniya faoliyatining barcha bosqichlarida amalga oshirilishi va uning faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari bilan bog'liq bo'lishi kerak. Umuman olganda, iqtisodiy riskning tarkibiy tavsifi quyidagi elementlar bilan ko'rsatilishi mumkin:

riskning mohiyati; xavf sabablari; iqtisodiy roli; riskning sifat va miqdoriy iqtisodiy tavsiflari. Shunday qilib, mehmonxona biznesidagi iqtisodiy risklarni tashqi muhit omillarining ta'siri, ularning noaniqligi, shuningdek mehmonxonaning ichki sharoitlarining nomukammalligi to'g'risida etarli ma'lumot yo'qligi sababli mehmonxona biznesining daromadlarini yo'qotish ehtimoli sifatida aniqlash mumkin. Risklarni baholashni ularni identifikatsiyalash va tizimlashtirishsiz amalga oshirish mumkin emas, bu ishlab chiqilgan risk tasniflari asosida amalga oshiriladi, shu bilan birga iqtisodiy risklarni bir nechta tasniflash mezonlari bo'yicha tasniflash samaraliroqdir. Mehmonxona biznesidagi iqtisodiy xatarlarni tasniflashda barcha xavf omillarini boshqariladigan, boshqarilmaydigan va qisman boshqariladigan qismlarga batafsil tuzilishi kerak, shuningdek, atrof-muhit omillari va mehmonxonaning ichki sharoitlarining ta'sir qilish imkoniyatini hisobga olish kerak. Tashqi muhit omillarining ijobiy yoki salbiy yo'nalishdagi o'zgarishi, operatsion, moliyaviy yoki marketing faoliyati jarayonida yuzaga keladigan mehmonxona biznesining ichki sharoitlarini o'zgartirish iqtisodiy risklarning tarkibi, tuzilishi va reytingiga bevosita yoki bilvosita ta'sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Astakhova, A. A. (2018), —Financial monitoring as a type of financial control, Innovative Science, 2, pp. 65-66.
2. Berdnikova, L. F. and Khokhrina, E. V. (2016), —Methodological aspects of assessing the financial condition of the organization according to the financial statements, Karelian Scientific Journal, 4(17), pp. 74-78.
3. Berezovskaya E. A. and Evstigneeva A. S. (2015), —Models and tools for assessing the probability of bankruptcy of an organization, International Scientific Journal "Symbol of Science", 12, pp. 96-98.
4. Bubnovskaya T. V., Levkina E. V. and Yakimova M. D. (2017), —Analysis of relative indicators of financial stability of the enterprise, Karelian Scientific Journal, 4 (21), pp. 312-314.

5 Urazov K.B Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida buxgalteriya hisobining kontseptual masalalari. Toshkent: «Fan», 2005. 29-b.

6. SH.M.Mirziyoyev. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi boʻlishi kerak. // Xalq soʻzi. 16.01.2017y.

7. Yahyaev Q. Buxgalteriya hisobi nazariyasi va amaliyoti. Toshkent.: Gʻafur Gʻulom, 2010 y., 34 b.

N. Joʻrayev, O. Bobojonov, F. Abduvoxidov, D. Sotivoldiyeva Moliyaviy va boshqaruv hisobi. Darslik.TDIU. T.: 2007. -12 b.

Rayimovna, E. S. (2022). Issues of Compliance of Financial Statements with International Standards. Journal of Corporate Finance Management and Banking System (JCFMBS) ISSN: 2799- 1059, 2(02), 1-10.

Tashnazorov S.N. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida moliyaviy hisobotning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari doktori (Dsc) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent-2019.

Oʻzbekiston Respublikasi moliya vazirining 2013-yil 16-iyuldagi 70-sonli buyrugʻi bilan tasdiqlangan “Kichik tadbirkorlik subektlari tomonidan buxgalteriya hisobini yuritishning soddalashtirilgan tartibi” nomli 20-BHMS.

IFRS - IFRS Accounting Standards Navigator

“Buxgalteriya hisobida hujjatlar va hujjatlar aylanuvi toʻgʻrisida”gi Nizom OʻzR MV.ning 2003-yil 23-dekabrda 131-sonli buyrugʻi bilan tasdiqlangan va OʻzR AV.da 2004-yil 20-yanvarda 1297- son bilan roʻyxatga olingan.

Oʻzbekiston Respublikasi moliya vazirining 54-son buyrugʻi 21-sentabr 2021-yil Toshkent sh.

38-сoн 26.01.2021. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari boʻyicha oʻqitish va buxgalterlarni xalqaro sertifikatlash doirasida imtihonlarni topshirish xarajatlarini qoplash tartibi toʻgʻrisidagi vaqtinchalik nizomni tasdiqlash haqida (lex.uz)